



The Journal of International Social Science Education



ISSN: 2146-6297 (Online) Dergi wepsayfası: <https://www.dergipark.org.tr/en/pub/issej>

Sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisini inceleyen tezler üzerine bir içerik analizi

Özdemir Dikicigil

Önerilen atf: Dikicigil, Ö.(2025). Sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisini inceleyen tezler üzerine bir içerik analizi, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 11(1), 88-115. DOI: 10.47615/issej.1675931

Makale linki: <https://doi.org/10.47615/issej.1675931>



© 2025 Yazar(lar). Baskılar ve izinler: Yazarlar makalelerini USBED/Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisinde yayınladıktan sonra basılı olarak veya Birinci Baskı olarak çevrimiçi paylaşma iznine sahiptir.

Öne Çıkanlar

Küresel çapta hız kazanan demokratik gerilemeyi tersine çevirmenin yolu eğitimin ve eğitimcilerden geçmektedir. Etkin bir demokrasi eğitimi için sosyal bilgiler dersi vazgeçilmezdir. Sosyal bilgiler, demokrasi bilgisi ile demokratik tutum ve değerlerin kazandırıldığı en önemli derslerdendir. Demokrasinin olmazsa olmazı olan özgürlük, adalet, eşitlik ve insan hakları gibi kavramların öğretilmesinde sosyal bilgiler dersine büyük bir görev düşmektedir.

Akademik çalışmalar böylesine önemli bir görev üstlenmiş olan sosyal bilgiler dersine yön vermektedir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisini inceleyen lisansüstü tezlerin, daha çok, öğretim yöntem-tekniklerinin etkililiği ile öğretmenler ve öğretmen adaylarının demokratik tutum ve davranışları üzerine eğildiği görülmüştür.

Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisi bağlamında tamamlanan lisansüstü tezlerin gerek nicelik gerekse nitelik bakımından çoğalması önem arz etmektedir. Bu çalışmanın alanda tez hazırlayacak olan araştırmacılara katkı sağlaması umulmaktadır.

USBED/Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi hakemli bir çevrimiçi dergidir. Bu makale araştırma, öğretim ve özel çalışmalar amacıyla kullanılabilir. Makalenin içeriğinden yalnızca yazarlar sorumludur. Dergi makalelerin telif hakkına sahiptir. Yayıncı, araştırma materyalinin kullanımıyla bağlantılı veya doğrudan veya dolaylı olarak ortaya çıkan herhangi bir kayıp, işlem, talep veya masraf veya zarardan sorumlu tutulamaz.

Tüm yazarlardan, sunulan çalışmalarla ilgili olarak diğer kişi veya kuruluşlarla herhangi bir finansal, kişisel veya diğer ilişkiler dahil olmak üzere herhangi bir fiili veya potansiyel çıkar çatışmasını ifşa etmeleri istenir.

Sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisini inceleyen tezler üzerine bir içerik analizi

Özdemir Dikiciğil 

Buca Eğitim Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 35380, Türkiye

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisine değinen lisansüstü tezlerin çeşitli ölçütler açısından incelenmesidir. Belirlenen amaç doğrultusunda YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında bulunan, konuyla ilgili 38 lisansüstü tez; türü, yılı, üniversitesi, enstitüsü, yazarının cinsiyeti, danışmanının ünvanı, konu alanı ve yöntemine göre ele alınmıştır. Nitel yaklaşıma dayanan çalışmada ulaşılan tezler doküman incelemesi yoluyla incelenmiş, elde edilen veriler betimsel içerik analizi ile çözümlenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisini inceleyen tezlerin baskın çoğunluğunun yüksek lisans tezi olduğu; konuya ilginin 2003 yılında başlamak üzere, özellikle 2018-19 yıllarında artış gösterdiği; kadın-erkek yazarların konuyla aynı ölçüde ilgilendiği; tez danışmanlarının yarısına yakınının doktor öğretim üyesi ünvanı taşıdığı anlaşılmıştır. Konuya ilişkin en fazla tezin Marmara Üniversitesi'nde hazırlandığı; sosyal bilimler ve eğitim bilimleri enstitüleri bünyesinde tamamlandığı ve araştırmalarda daha çok nicel yöntemin kullanıldığı tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisini inceleyen tezlerin, daha çok, öğretim yöntem-tekniklerinin etkililiği ile öğretmenler ve öğretmen adaylarının demokratik tutum ve davranışlarını araştırdığı görülmüştür. Araştırmada ulaşılan sonuçlar ışığında, sosyal bilgiler bağlamında demokrasiyi ele alan daha fazla çalışma yapılması önerilmiştir.

MAKALE TARİHİ

Geliş tarihi 14 Nisan 2025
Kabul tarihi 09 Mayıs 2025

ANAHTAR KELİMELER

Sosyal bilgiler,
demokrasi,
lisansüstü,
tez,
eğitim

Makale Türü

Araştırma makalesi

İLETİŞİM Özdemir Dikiciğil  ozdemir.dikiciqil@gmail.com  Buca Eğitim Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 35380, Türkiye

© 2025 Yazar(lar).

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial ile lisanslanmıştır. Lisans, (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>) koşulları altında dağıtılan ve ticari olmayan amaçla eserinizi remix, ince ayar yaparak ya da üzerine geliştirerek kendi eserlerinde kullanılmasına izin verir. Ancak ortaya çıkan yeni eseri benzer lisans ile lisanslamak zorunda değildir.

Giriş

Yüzyıllarca süren mücadeleler sonucu kazanılmış demokratik hak ve özgürlükler bugün birçok ülkede tehdit altındadır. Dünya çapında otoriter rejimler, temel hak ve özgürlüklerin dayanağı ve savunucusu olan kurumları baskı altına almaya çalışmaktadır. Kimi zaman sistemin açıklarını kullanan otoriter yönetimler bazen de güç kullanarak iktidarlarını sarsılmaz ve tartışılmaz bir konuma taşımaya çalışmaktadır (Waldner & Lust, 2018). Dünyada demokrasi ve özgürlük endekslerinin raporlarına göre milenyumdan bu yana demokratik değerler gerilemektedir (Freedom House, 2022; V-Dem Institute, 2025; International IDEA, 2023). Demokratik değerlerin giderek yozlaştığı toplumlarda ise insan hakları ihlallerinin yaygın olarak yaşandığı bilinmektedir.

Belli aralıklarla yapılan seçimler ve çoğunluk yönetimi anlayışı demokrasinin bir parçası olmakla birlikte demokrasi bu olgulardan ibaret bir kavram değildir (Kuçuradi, 1998). Bağımsız işleyen mahkemeler, özgür basın, tüm yurttaşların düşünce, ifade ve tercih özgürlüğüne sahip olduğu bir toplumsal ortam, kamuoyu ve sivil toplum örgütlerinin dikkate alındığı bir siyasal iklim demokrasinin olmazsa olmazlarıdır (Lührmann & Lindberg, 2019).

Öte yandan son yıllarda dünya çapında gözlenen demokratik gerilemeyi salt siyasal rejimler ya da yönetenlerin tutumlarıyla açıklamak yetersiz olur. Bu olumsuz durum bireylerin, dolayısıyla da toplumun demokratik bilinç düzeyi ve siyasal katılımıyla yakından ilgilidir. Bu bağlamda genel anlamda eğitimin özelde ise demokratik yurttaşlık eğitiminin rolü giderek önem kazanmaktadır (Castro & Knowles, 2017).

Akademik çalışmalar, yurttaşların demokratik değerlere bağlılığının gördükleri eğitimle şekillendiğini ortaya koymaktadır (Hess, 2008; Levinson, 2011; Sounoglou & Michalopoulou, 2017). Bu doğrultuda, eğitim süreçleri özgür düşünceye ve sorgulamaya önem veren, farklılıklara saygı duymayı teşvik eden, siyasal katılım ve yurttaşlık haklarını öğreten bir nitelikte olmadığında demokrasi kültürünün bireylerce benimsenmesi güçleşmektedir.

Sosyal Bilgiler ve Demokrasi İlişkisi

Demokrasi birçok tanımlamada halkın egemenliğine dayanan siyasal rejim olarak ifade ediliyor olsa da salt bir yönetim şekli olmaktan öte bir yaşantı biçimidir. (Ertürk 1981). Bu bakımdan demokrasi ancak onu davranışlarıyla yaşantısına uygulayabilen insanların oluşturduğu toplumlarda yaşar ve gelişir. Demokratik bir toplumsal düzenin ön koşulu demokratik değer ve tutumlarla donanmış, demokrasiyi içselleştirmiş bir toplumdur. Bu anlamda toplumu oluşturan bireylerin demokratik değerlere sahip yurttaşlar olabilmesi eğitim-öğretim süreçlerinden bağımsız düşünülemez (Rogers & Kahne, 2022).

Küresel çapta hız kazanan demokratik gerilemeyi tersine çevirmenin yolu eğitimden ve eğitimcilerden geçmektedir. Bu noktada sosyal bilgiler dersi oldukça özel bir konuma sahiptir. Sosyal bilgiler, demokrasi bilgisi ile demokratik tutum ve değerlerin kazandırıldığı en önemli derslerdendir (Bickmore, 2008). Demokrasinin olmazsa olmazı olan özgürlük, adalet, eşitlik ve

insan hakları gibi kavramların öğretilmesinde sosyal bilgiler dersine büyük bir görev düşmektedir. Demokratik hakların kullanım süreçleri hakkında bilgi, beceri ve tutumların kazandırılması da yine sosyal bilgiler dersinin temel amaçlarındandır (Levine, P. (2023).

Demokratik değerlere inanan, demokrasinin gerektirdiği niteliklere sahip toplumlar için etkin vatandaşlık kavramından söz etmek gerekir. Dünyada sosyal bilgiler eğitimine yön veren Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi [NCSS] etkin vatandaş; demokratik değerleri benimseyen ve onları yaşamına katmak için çaba gösteren kişi olarak tanımlar (NCSS, 2010). Görüldüğü üzere, bireyleri demokratik kişilik özelliklerine sahip, sorumluluk alan etkin vatandaşlar olarak yetiştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler dersi, demokrasi için vazgeçilmezdir (Koutselini, 2008). Nitekim sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrencilerden; “demokratik katılımın öneminin farkında olmaları, yakın çevrelerinden başlayarak demokratik katılım süreçlerini deneyimlemeleri” ve “demokratik katılımın önem ve gerekliliğinin farkında olmaları ve yakın çevrelerinden başlayarak demokratik katılım süreçlerini geliştirmeleri,” beklenmektedir (MEB, 2024). Benzer şekilde Yazıcı (2011: 167) da demokratik eğitim ile sosyal bilgiler arasında eğitim sürecinden ve sosyal bilgilerin doğasından kaynaklı bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere demokrasi eğitimi birçok bakımdan sosyal bilgilerin odağındadır.

Disiplinler arası yaklaşıma göre hazırlanmış olan sosyal bilgiler dersi öğretim programında doğrudan, demokrasiyle ilgili öğrenme alanları yer aldığı gibi, diğer öğrenme alanlarında da birçok kez demokratik süreçlere değinilmektedir (MEB, 2024). Görüldüğü üzere sosyal bilgiler dersi amaçları ve içeriği bakımından demokratik değerlerle donatılmış etkin vatandaş yetiştirmeyi amaçlamaktadır (NCSS, 2010).

Elbette ki demokrasi eğitimi, demokratik bir öğrenme ortamından bağımsız düşünülemez. Demokratik eğitim; en genel tanımıyla demokrasinin nitelikleri ile demokratik değer ve tutumların, yaşayarak öğrenilmesi olarak tanımlanabilir. İnsan hakları ve demokrasiye inanan bireyler ancak ve ancak demokratik bir eğitim süreciyle yetiştirilebilir. Diğer bir deyişle, eğitim-öğretim süreçleri demokrasiyi içselleştirmiş bir toplumun ön koşuludur. Bu bakımdan eğitim kurumlarını ile eğitimcileri demokratik toplumun mimarları olarak nitelemek isabetli olur. Bu doğrultuda öğrencilerin demokratik değer ve becerilerle donatılmış birer etkin vatandaş olabilmeleri için programdan, öğretmene, öğrenme ortamından, ders araç-gereçlerine kadar birçok unsura görev düşmektedir. Bu noktada özellikle sosyal bilgiler öğretmeninin davranış ve tutumları dersin amacına yönelik demokratik değerlerle örtüşür nitelikte olmalıdır.

Demokrasi kültürü, öğrencilere yalnızca derste aktarılan bilgilerle öğretilemez (Kuzgun 2000). Kazandırılmak istenen demokratik değer ve becerileri, öğrencilerin öğrenme ortamlarında yaşayarak öğrenmesi makbuldür. Bu bakımdan öğretmenlerin demokrasiyi benimsemiş, demokratik tutum ve davranışları sergileyen kimseler olmaları son derece önemlidir. Böylelikle sosyal çevre ve aynı zamanda küçük birer toplum modeli olan okullarda demokratik

davranışların geliştirilmesi, bireylerin hak ve sorumluluklarının bilincinde, demokratik yaşama katılan aktif yurttaşlar olmasını sağlayacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ülkemizde sosyal bilgiler dersinin ortaya çıkışından bu yana önemli kırılmalara uğrayan siyasal ve toplumsal yapıyla birlikte milli eğitim anlayışı da sık sık değişmiş, dolayısıyla ders özelinde de kapsamlı değişiklikler yaşanmıştır. Ayrıca çağın getirdiği koşullara ayak uydurma çabası da söz konusu dersten beklentilerin farklılaşmasına neden olmaktadır. Diğer yandan akademik anlamda sosyal bilgiler eğitimi ve sosyal bilgiler öğretmeni yetiştirmenin tarihçesi oldukça yeni sayılır (Turan, 2023). Dolayısıyla sosyal bilgiler alanında ülkemizde üretilen akademik çalışmaların nispeten sınırlı kaldığı söylenebilir (Şahin vd., 2011).

Sosyal bilgiler eğitim programları gelişimini sürdürürken hiç şüphesiz akademik yayınlar bu gelişime ışık tutan önemli unsurlardandır. Bu nedenle alanyazındaki birikim hem akademik anlamda hem de milli eğitimde okutulan bir ders olarak sosyal bilgileri ileriye taşımaktadır. Bu doğrultuda alanyazında yer alan çalışmaları incelemek alandaki eksiklikleri ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Söz konusu çalışmalardan bir kısmı da YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında bulunan tez çalışmalarıdır. Yüksek lisans ve doktora düzeyinde, akademik danışman, tez izleme komitesi, tez savunma jürisi gibi unsurların biçimlendirdiği bu meşakkatli araştırmalar uzun süreçlerin sonunda ortaya konması bakımından incelenmeye değerdir.

Diğer yandan, en başta söz edildiği gibi son yıllarda gözle görülen bir erozyonun yaşandığı demokratik süreçleri yeniden yeşertmenin yolu demokrasi eğitimi ile iç içe olan sosyal bilgiler dersinden geçmektedir (White vd., 2023). Başka bir ifadeyle, demokrasi ve ona dair öğelerin sosyal bilgiler dersiyle ilişkisi üzerine yapılan akademik çalışmalar küresel anlamda yaşanan demokrasi krizinden çıkmak için önemli bir adım olabilir. Bu nedenlerden ötürü bu araştırmada Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisine değinen tezlerin çeşitli ölçütler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Mevcut duruma ilişkin genel bir tablo çizilmesinin ileride yapılacak araştırmalara ışık tutması umulmaktadır.

Araştırmanın problem cümlesi “Türkiye’de sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisine yönelik tamamlanan tezlerin çeşitli ölçütler açısından dağılımı nasıldır?” biçiminde ifade edilebilir. Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisini çeşitli yönlerden ele alan tezlerin;

- o türüne göre,
- o yıllara göre,
- o üniversitelere göre,
- o enstitülere göre,
- o yazarının cinsiyetine göre,
- o danışmanın ünvanına göre,
- o konu alanına göre,
- o yöntemine göre dağılımları nasıldır?

Metodoloji

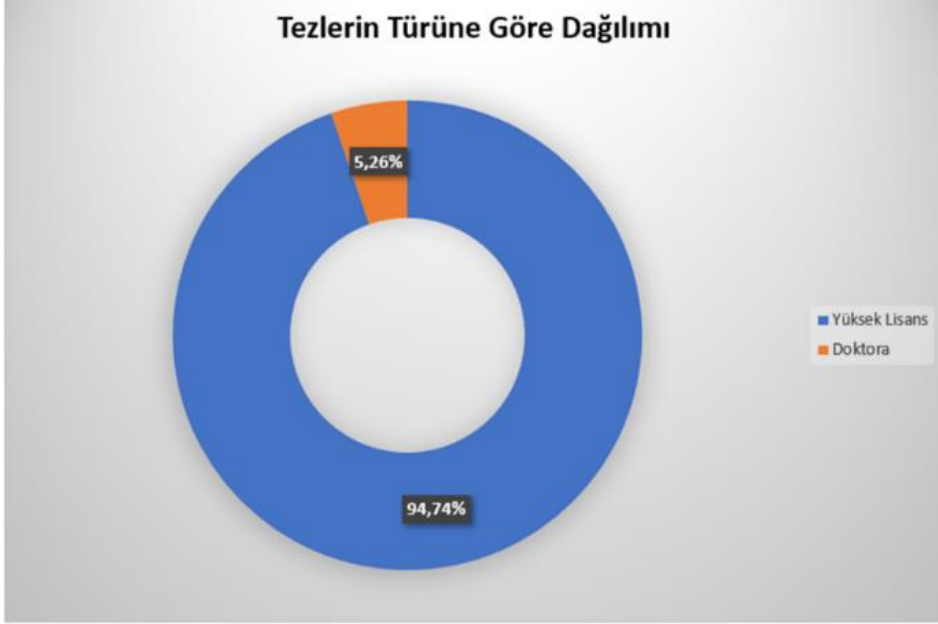
Bu araştırmada sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisi üzerine tamamlanmış lisansüstü tezlerin çeşitli ölçütler açısından dağılımlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemine dayanan çalışmada doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesinde amaç, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analiz edilmesidir (Yıldırım & şimşek, 2016). Doküman incelemesinde verilerden anlamlar çıkararak konuya genel bir bakış açısı getirilir (Bowen, 2009).

Çalışma kapsamında ulaşılan verilerin özümlemesi için betimsel içerik analizi uygulanmıştır. Betimsel içerik analizi, belirli bir konuda yapılan çalışmalar ele alınarak eğilimlerinin ve araştırma sonuçlarının tanımlayıcı bir boyutta değerlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır (alık & Sözbilir, 2014; Suri & Clarke, 2009).

Araştırmanın ilk aşamasında YÖK Ulusal Tez Merkezi internet sitesinde gelişmiş tarama özelliği kullanılarak “sosyal bilgiler”, “sosyal bilgiler eğitimi”, “sosyal bilgiler dersi” “demokrasi” “demokrasi eğitimi” ve “demokratik” gibi anahtar kelimelerle tarama yapılmıştır. Sosyal bilgiler dersiyle ilgili olan 38 adet lisansüstü teze ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan 36’sı yüksek lisans, 2’si doktora tezidir. Araştırma kapsamında ulaşılmış olan tezler, hazırlanan tez sınıflandırma formu aracılığıyla tezin türü, yılı, üniversitesi, enstitüsü, konu alanı, yöntemi, yazarın cinsiyeti ve danışmanın ünvanı ölçütlerine göre sınıflandırılmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlar grafikler halinde sunulularak yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisini inceleyen lisansüstü tezler farklı ölçütler açısından (tezin türü, yılı, üniversitesi, enstitüsü, yazarın cinsiyeti, danışmanın ünvanı, tezin konu alanı ve yöntemi) ele alınarak grafiklere yansıtıldıktan sonra elde edilen bulgular yorumlanmıştır.



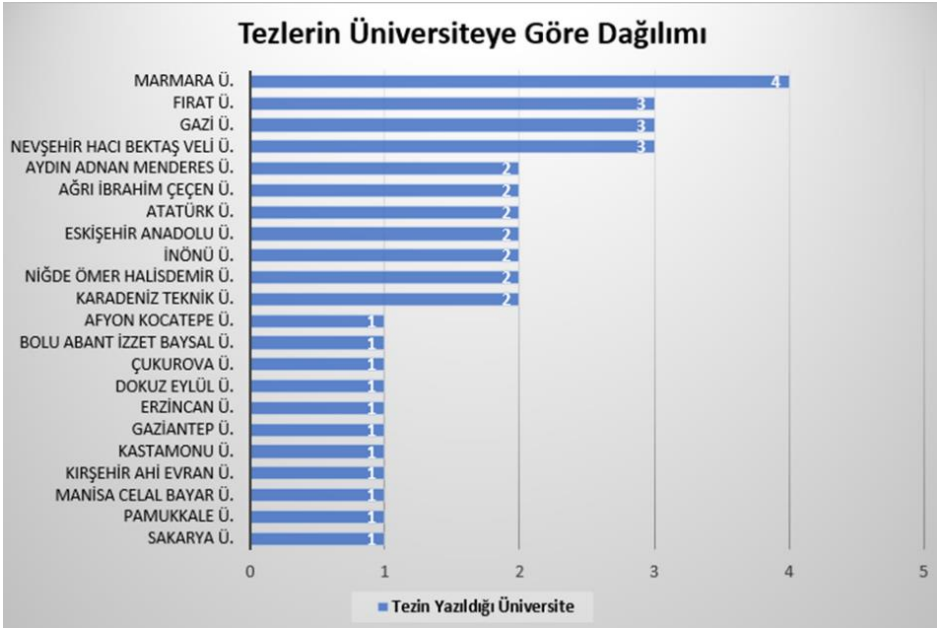
Grafik 1. Tezlerin türlerine göre dağılımı

Çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla konuyla ilgili 38 lisansüstü tez çalışması tespit edilmiştir. Bunlardan 36'sı yüksek lisans, 2'si ise doktora tezidir. Grafik 1'de görüldüğü üzere, sosyal bilgiler alanında demokrasi konuları %94,74 oranla yüksek lisans programlarında doktora programlarından (%5,26) çok daha fazla çalışılmıştır. Doktora tezlerinin tamamlandığı üniversiteler Marmara ve Eskişehir Anadolu Üniversiteleridir. Ancak YÖK veri tabanında bulunan tüm çalışmalar içerisinde yüksek lisans tezlerinin doktora tezlerinden sayıca fazla olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.



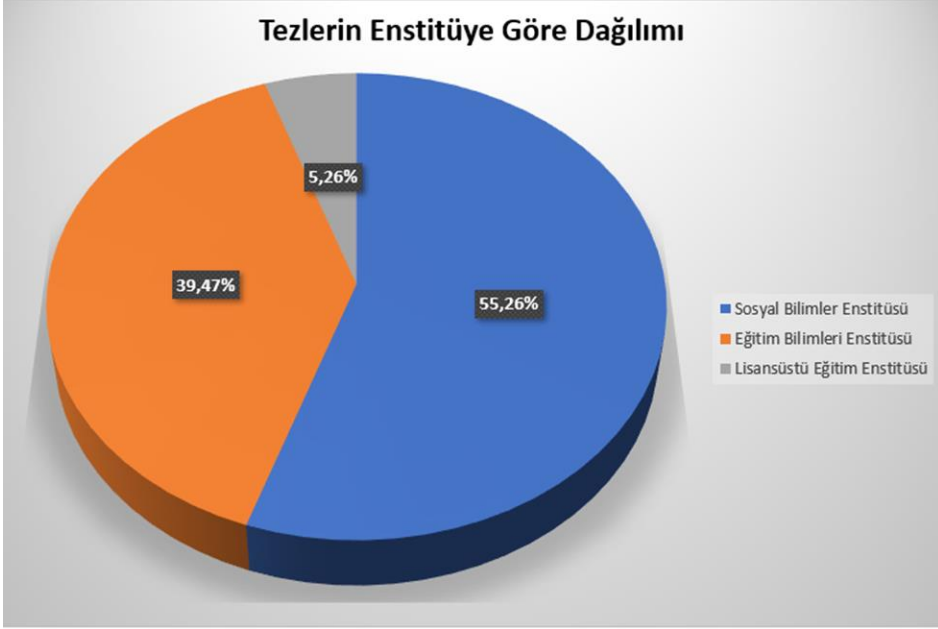
Grafik 2. Tezlerin yayın yıllarına göre dağılımı

Grafik 2'den anlaşıldığı üzere; araştırma sürecinde konuyla ilgili ilk çalışmanın 2003 yılında yapıldığı görülmüştür. 2018 yılına kadar çalışma sayıları benzer seyirde devam etmiş, 2018 ve 2019 yıllarında sosyal bilgiler ile demokrasi konularına ilişkin tamamlanan tezlerde belirgin bir artış gözlemlenmiştir. 2018 %15,79 ile (6 tez) konuya ilişkin en fazla tezin yayımlandığı yıl olmuştur. Bu artış, 2018 yılında sosyal bilgiler sosyal bilgiler eğitimi lisans öğretim programlarında yapılan değişikliklerle ilişkilendirilebilir. Daha önce ifade edildiği gibi, 2 adet olarak tespit edilen doktora tezinden biri 2015 yılında, diğeri ise 2023 yılında tamamlanmıştır. 2014 ve 2022 yıllarında ise araştırmanın konusunu ilgilendiren bir teze rastlanmamıştır.



Grafik 3. Tezlerin üniversitelere göre dağılımı

Grafik3'te de görüldüğü üzere; sosyal bilgiler ve demokrasi konularına ilişkin olarak en fazla tez Marmara Üniversitesi bünyesinde tamamlanmıştır. Konuya ilişkin 4 tez, toplam tez sayısının %10,53'üne tekabül etmektedir. Marmara Üniversitesi ayrıca 2 doktora tezinden 1'inin tamamlandığı üniversite olarak öne çıkmaktadır. Diğer doktora tezinin yayımlandığı üniversite ise Eskişehir Anadolu Üniversitesi'dir. Araştırmaya konu olan toplam tez sayısı bakımından Marmara Üniversitesi'ni 3'er teze (%7,89) Fırat Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi takip etmektedir. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi %5,26'lık oranla (2'şer tez) üçüncü sırayı paylaşırken, diğer üniversiteler 1'er teze alana katkı sağlamıştır.



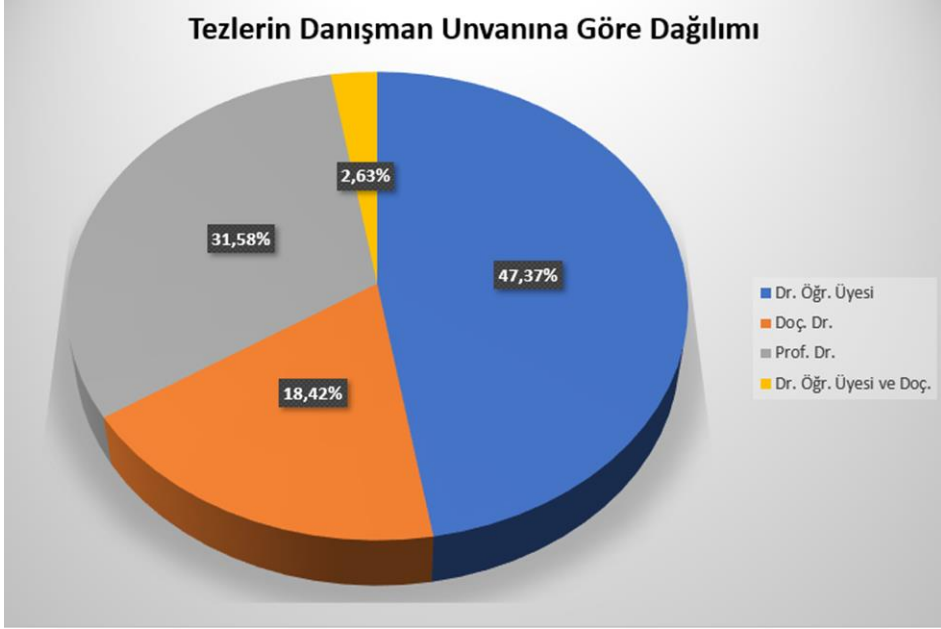
Grafik 4. Tezlerin enstitülere göre dağılımı

Ülkemizde üniversite düzeyinde sosyal bilgiler çalışmalarının yapıldığı fakülteler eğitim fakülteleri, ilişkili lisansüstü programların bulunduğu enstitüler ise genellikle eğitim bilimleri enstitüleridir. Öte yandan birçok üniversitede eğitim bilimleri enstitüsünün bulunmadığı bilinmektedir. Bu gibi durumlarda öğretmenlik alanında lisansüstü eğitim programları çoğunlukla sosyal bilimler enstitülerine bağlı olarak hizmet vermektedir. Bunun yanında kimi üniversitelerde ise sosyal bilgilere ilişkin çalışmalar az sayıdaki lisansüstü eğitim enstitüleri bünyesinde yapılabilmektedir. Bu bağlamda Grafik 4'te de görüldüğü üzere; araştırmaya konu tez çalışmalarından %55'i (21 tez) sosyal bilimler enstitülerinde, %40'ı (15 tez) eğitim bilimleri enstitülerinde tamamlanmıştır. İncelenen 38 tezin yalnızca 2 tanesi (%5) lisansüstü eğitim enstitüsüne bağlı programlarda tamamlanmıştır. Araştırmaya konu olan 2 doktora tezinin tamamlandığı enstitüler ise eğitim bilimleri enstitüleridir.



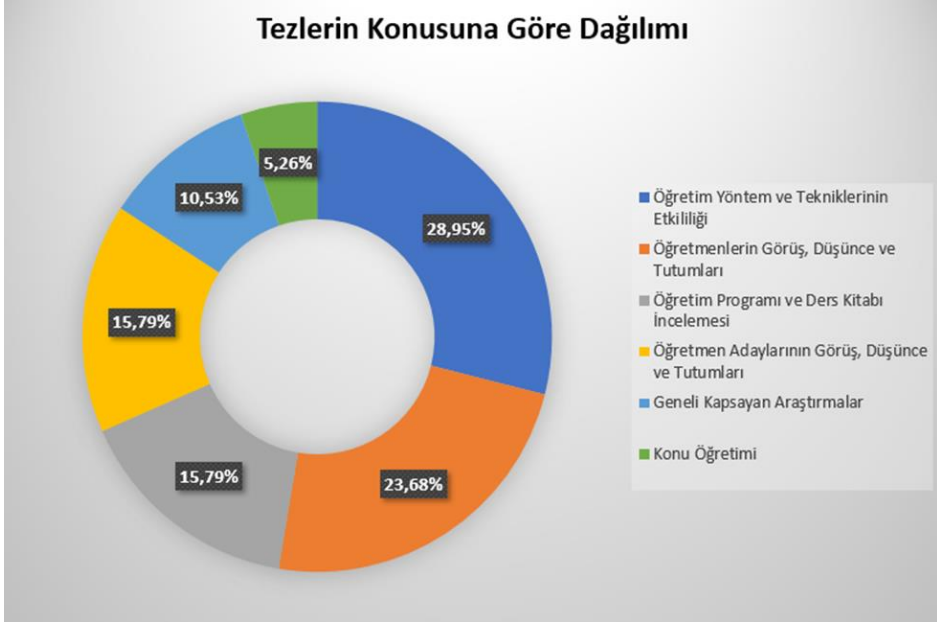
Grafik 5. Tezlerin yazarın cinsiyetine göre dağılımı

Grafik 5'te görüldüğü üzere; konuyla ilgili olarak erkek ve kadın yazarların oranı %50-%50 şeklindedir. Diğer bir deyişle sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisine dair konularda tamamlanan lisansüstü tezler, yazarlarının cinsiyetleri bakımından farklılaşmamaktadır. Demokrasinin her yurttaş için değerli olması, konunun kadın-erkek fark etmeksizin sosyal bilgiler eğitimi çalışan lisansüstü öğrenciler için önem taşıdığını göstermektedir. Öte yandan, araştırma konusuna ilişkin ilk tezin yayımlandığı 2003 yılını takip eden yıllarda, incelenen tez çalışmalarında erkek yazarlar ağırlıkta iken son yıllarda kadın-erkek yazar oranının dengelendiği görülmüştür. Benzer şekilde söz konusu 2 doktora tezinin yazarlarından biri kadın, diğeri ise erkektir.



Grafik 6. Tezlerin danışmanın unvanına göre dağılımı

Sosyal bilgiler ve demokrasi ilişkisine dair konuların araştırıldığı tezlerin danışman ünvanlarına göre oranları Grafik 6'da gösterildiği gibi olmuştur. Buna göre toplam tez sayısı içinde 18 Doktor Öğretim Üyesi (%47,37) ilgili çalışmalara danışmanlık yapmıştır. Bu sayıyı %31,58 oranla 12 Profesör danışman, %18,42 oranla 7 Doçent danışman izlemektedir. Grafik 6'da görülen %2,63'lük dilim ise ilgili tezlerden birinin eş danışmanla hazırlanmasından kaynaklı olarak Doktor Öğretim Üyesi ve Doçent danışmanı ifade etmektedir. Öte yandan iki doktora tezinin danışmanının da Profesör olduğu görülmüştür.



Grafik 7. Tezlerin konu alanlarına göre dağılımı

Yöntem başlığında bahsedildiği gibi, araştırma kapsamında YÖK Ulusal Tez Merkezi internet sitesinde gelişmiş tarama özelliği kullanılarak “sosyal bilgiler”, “sosyal bilgiler eğitimi”, “sosyal bilgiler dersi” “demokrasi” “demokrasi eğitimi” ve “demokratik” gibi anahtar kelimelerle tarama yapılmıştır. Bunun sonucunda sosyal bilgiler-demokrasi ilişkisini inceleyen tezler araştırma için veri olarak seçildikten sonra hazırlanan tez sınıflandırma formunda temalarına göre kümelerle ayrılmıştır.

Grafik 7’de görüleceği üzere konuları bakımından birbirine yakın tezler beş farklı tema altında toplanmıştır. Bunun dışında sosyal bilgiler dersi felsefesi ile demokrasi kavramına genel anlamda bakış atan tezler “geneli kapsayan araştırmalar” olarak nitelenmiştir. Sonuç olarak sosyal bilgiler dersinde demokrasi ve demokratik değerlere eğilen tezler %28,95 ile (11 tez) en fazla öğretim yöntem ve tekniklerinin etkililiğini araştıran tezler olmuştur. Bu tema altındaki kümelenen tezlerde yazarlar; işbirlikli öğrenme, yaratıcı drama, 7E öğrenme modeli, ters-yüz edilmiş sınıf modeli vb. gibi öğretim yöntem ve tekniklerinin demokrasi konularının öğretimindeki etkililiği üzerine deneysel çalışmalar yapmıştır. Öğretmenlerin görüş, düşünce ve tutumlarını araştıran tezler %23,68 oranında (9 tez) olurken, bu tema altında öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde demokrasi konularının öğretimine ilişkin görüşleri veya bizzat kendilerinin demokratik tutum ve davranışlarını inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Üçüncü sırayı %15,79 oranla öğretim programı ve ders kitabında

demokratik değerlere verilen yeri inceleyen tezler (6 tez) ile öğretmen adaylarının görüş, düşünce ve tutumlarını inceleyen tezler (6 tez) paylaşmaktadır. Geneli kapsayan çalışmalar toplam tez sayısının %10,53'ü olarak (4 tez) tespit edilirken, doğrudan konu öğretimi ve kavram yanlışlarını araştıran tezler ise %5,26 ile (2 tez) son sırada gelmektedir.



Grafik 8. Tezlerin yöntemlerine göre dağılımı

Nicel araştırma yöntemi, ölçütler arasındaki ilişkileri kolayca ortaya koyabilme ve genelleme yapmaya olanak tanıma gibi avantajlar sağlamaktadır. Nitel araştırma yöntemi ise kapsamlı ve derinlemesine betimlemeye fırsat vermesi bakımından zengin veri elde etme avantajı sunmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2006). Öte yandan her iki yöntemin harmanlandığı karma yöntemin kullanılması araştırmalarda güvenilirliği artırma ve çok yönlü derinlemesine bilgi etmek için önemli bir yoldur.

Grafik 8'de görüldüğü üzere sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisini inceleyen tezlerin %50'si (19 tez) nicel yöntemle dayalı olarak hazırlanmıştır. Nitel yöntemle ilgili araştırmaların %36,84'ünde (14 tez) kullanılırken, incelenen tezlerin yalnızca %13,16'sında (5 tez) her iki yöntemin birlikte kullanıldığı görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasının çalışmaya konu tezlerin farklı temalara eğilmesinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Nicel yöntemle dayalı çalışmalarda daha çok tarama modeli ve deneysel desenler kullanılırken nitel araştırmalarda durum çalışması ve eylem araştırmalarının öne çıktığı görülmüştür.

Sonuç

Bir çalışma alanında yeni ve özgün araştırmalar yapılabilmesi için önceki araştırmalardaki eğilimlerin nasıl olduğu, araştırmaların çeşitli yönlerden nasıl farklılıklar gösterdiğinin ortaya konması önemlidir. Bu sayede ilgili alandaki eksikliklerin görülerek benzer konularda yığılmanın önüne geçilebilir.

Bu çalışmada sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisini inceleyen tezlerin farklı boyutlarıyla değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında bulunan konuyla ilgili 38 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Tezlerden 36'sı yüksek lisans 2'si ise doktora tezidir. İncelenen konuya dair ilk tezin 2003 yılında yayınlandığı görülmüştür. Öte yandan sosyal bilgiler eğitimi genelinde ilk yüksek lisans tezi 1990, ilk doktora tezi ise 1997 yılında yayınlanmıştır. 1998 yılında eğitim fakültelerinin yeniden yapılanmasıyla lisans ve lisansüstü sosyal bilgiler eğitimi programlarının açılmasına bağlı olarak ancak 2000 yılından sonra alandaki tezlerde artış yaşanmıştır. Bu açıdan demokrasi bağlamındaki sosyal bilgiler çalışmaları gecikmiştir denilebilir.

Araştırma sonucunda ulaşılan 38 lisansüstü tezden yalnızca 2'sinin doktora tezi olduğu tespit edilmiştir. Ancak ülkemiz yükseköğretim kurumlarında yüksek lisans programı sayısı doktora programı sayısından fazladır. Dolayısıyla Ulusal Tez Merkezi'nde bulunan tezler içinde doktora tezlerinin yüksek lisans tezlerinden daha az olması bu sonucun ortaya çıkmasına sebep olarak gösterilebilir. Sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisini inceleyen doktora tezlerinin tamamlandığı üniversiteler Marmara ve Eskişehir Anadolu Üniversiteleridir. Söz konusu tezler 2015 ve 2023 yıllarında yayınlanmıştır. Her iki tez de eğitim bilimleri enstitüsü bünyesindeki programlarda tamamlanmıştır. Benzer şekilde her iki doktora tezinin danışmanın profesör olması dikkat çekicidir. Tezlerden birinin yazarı kadın, diğerininki ise erkektir. Öte yandan tezlerin birinde nitel yöntem kullanılmışken diğer tezde karma yöntem tercih edilmiştir.

Araştırmada kapsamında incelenen bir diğer unsur sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisini ele alan tez çalışmalarının yıllar içindeki dağılımıdır. Ulusal Tez Merkezi veri tabanından ulaşılan konuyla ilgili en eski lisansüstü tezin 2003 yılında yayınlandığı görülmüştür. Bu yıldan itibaren konuya ilişkin birer veya ikişer tez çalışması yapılmış, 2018 yılında ise bu durum değişmiştir. 2018 yılında 6 tez, 2019 yılında ise 5 tez yayımlanmıştır. Bu bakımdan 2018 yılında sosyal bilgiler dersi öğretim programının yenilenmesinin konuya yönelik akademik ilgiyi arttırdığı söylenebilir. 2014 ve 2022 yıllarında ise araştırılan konuya yönelik bir teze rastlanmamıştır. Tekrarlamak gerekirse 2 doktora tezinin yayımlandığı yıllar 2015 ve 2023 yılları olmuştur.

Araştırmanın bir diğer alt problemi sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisini inceleyen tezlerin üniversitelere göre dağılımıdır. Konuya ilişkin en fazla tezin tamamlandığı üniversite 4 teze Marmara Üniversitesi olmuştur. Marmara Üniversitesi'nin ülkemizde sosyal bilgiler eğitimi bakımından önde gelen kurumlarından olması bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Akademik anlamda sosyal bilgiler eğitiminde öne çıkan bir diğer üniversite olan Gazi Üniversitesi'nde ise araştırılan konuya yönelik 3 tezin yayımlandığı görülmüştür. Konuya 3'er teze katkı yapan diğer üniversiteler ise Fırat ve

Nevşehir Hacı Bektaş Veli üniversiteleri olmuştur. Ulaşılan 2 doktora tezinin biri Marmara Üniversitesi, diğeri ise Eskişehir Anadolu Üniversitesi'dir.

Çalışma kapsamında araştırılan bir unsur da sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisini inceleyen tezlerin hangi enstitüler bünyesinde tamamlandığı olmuştur. Ulaşılan 38 lisansüstü tez incelendiğinde konuya ilişkin 21 tezin sosyal bilimler enstitüsünde, 15 tezin ise eğitim bilimleri enstitüsünde bulunan lisansüstü programlarda tamamlandığı anlaşılmıştır. Diğer 2 tez ise lisansüstü eğitim enstitülerinde yayınlanmıştır. Ülkemizde eğitim bilimlerine yönelik lisansüstü programlar çoğunlukla eğitim bilimleri altında yer almaktadır. Buna karşılık her üniversitede eğitim bilimleri enstitüsü bulunmaması, ilgili programların sosyal bilimler enstitüsü içinde açılması sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan lisansüstü eğitim enstitüleri ise az sayıda bulunan ve çok çeşitli disiplinlerden lisansüstü programların hizmet verdiği enstitülerdir. Bu bakımdan ortaya çıkan dağılım şaşırtıcı değildir.

Araştırmada sorgulanan diğer bir alt problem sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisini inceleyen tezlerin yazarlarının cinsiyetleridir. Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan konuyla ilgili 38 tezin yazar cinsiyetlerine göre oranlarının eşit olduğu görülmüştür. Bu bakımdan demokrasi gibi önemli bir olgunun sosyal bilgiler dersiyle ilişkisinin cinsiyet fark etmeksizin araştırmacıların ilgisini çektiği söylenebilir. Diğer yandan araştırma konusuna ilişkin ilk tezin yayımlandığı 2003 yılını takip eden yıllarda, incelenen tez çalışmalarında erkek yazarlar ağırlıkta iken son yıllarda kadın-erkek yazar oranının dengelendiği gözlemlenmiştir. Bu oran sınırlı sayıdaki doktora tezi için de geçerlidir.

Sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisine değinen lisansüstü tezlerin danışmanlarına göre dağılımı bu araştırmada incelenen bir başka unsurdur. Bu bağlamda konuya ilişkin olarak en fazla tezin Doktor Öğretim Üyesi danışmanlığında tamamlandığı görülmüştür. Ekici (2022), Türkiye'de sosyal bilgiler alanında tamamlanan tezlerin danışmanlarının çoğunlukla Doçent olduğu, Profesör ve Doktor Öğretim Üyesi danışman sayısının ise birbirine çok yakın olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu bakımdan demokrasi ile sosyal bilgiler eğitimi ilişkisini inceleyen tezlerin danışmanları açısından genel ortalamadan farklılaştığı anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında ulaşılan 38 tezden yalnızca 1'inin iki danışmanla tamamlandığı anlaşılmıştır. Bu iki danışmandan biri Doktor Öğretim Üyesi, diğeri ise Doçenttir. Öte yandan her iki doktora tezinin danışmanının da Profesör olduğu görülmüştür.

Çalışma kapsamında incelenen tezler temalarına göre kümelere ayrılmıştır. Çalışma konusu sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisini inceleyen tezler olarak geniş tutulduğundan ele alınan tezlerin amaçları birbirlerinden farklıdır. Sonuç olarak demokrasi, demokrasinin öğretimi, demokratik değerler, demokratik davranış ve tutumlar gibi farklı gözüken çalışma konuları çeşitli açılardan demokrasinin sosyal bilgiler dersindeki rolüne değinmektedir. İnceleme sonucunda altı farklı küme belirmiş, tez dağılımı şu şekilde olmuştur: öğretim yöntem ve tekniklerinin demokrasi öğretimindeki etkililiğini araştıran deneysel tezler (iş birlikli öğrenme, 7E modeli, yaratıcı drama, ters-yüz edilmiş sınıf modeli vb.) %28,5; sosyal bilgiler öğretmenlerinin demokratik görüş, düşünce ve tutumlarını inceleyen tezler %23,68; sosyal bilgiler öğretim programı veya ders

kitabında demokrasiye dair bulguları ele alan tezler %15,79; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değer, görüş ve davranışlarını araştıran tezler %15,79; sosyal bilgiler ile demokrasi arasındaki ilişkiye daha genel bakış atan tezler %10,53; doğrudan sosyal bilgiler dersinde demokrasi konularının öğretimi üzerine tamamlanan tezler %5,26. Ortaya çıkan sonuç, öğretim yöntem-tekniklerinin sosyal bilgiler dersinde demokrasi öğretimine etkisini araştıran tezlerin çoğunlukta olduğunu göstermektedir. Diğer yandan sosyal bilgiler öğretmen ve öğretmen adaylarının demokratik görüş, davranış ve tutumları ilgi çeken bir başka unsur olmuştur.

Çalışma kapsamında araştırılan son alt problem sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisine değinen tezlerin yöntemlerine göre dağılımıdır. Konu alanına giren tezler incelendiğinde nicel araştırma yöntemine dayanan çalışmaların toplam tez sayısının yarısına tekabül ettiği anlaşılmıştır. Ölçütler arasındaki ilişkiyi kolaylıkla ortaya çıkarması ve genelleme yapmaya fırsat tanıması bakımından nicel araştırmaların daha çok tercih edildiği söylenebilir. Nitel araştırmaya dayalı tezler ise incelenen tezlerin %36,84'ünü oluşturmuştur. Kapsamlı ve derinlemesine betimleme olanağı sunan nitel desenler, zengin veriler sunması bakımından araştırmacılar tarafından tercih edilmiştir. Diğer yandan nitel ve nicel modelleri bir arada kullanan tezler, incelenen toplam çalışma sayısının %13,16'sına denk gelmektedir. Araştırma yöntemlerinin bu denli farklılaşmasının nedeninin bu çalışmaya konu olan tezlerin sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisini farklı yönlerden ele almaları olduğu düşünülmektedir.

Demokratik bir toplum, ancak demokratik değerlere sahip, bu anlayışla düşünüp harekete geçen yani demokrasiyi bir davranış biçimi olarak hayatına uygulayan insanlarla mümkündür. İnsan hakları, özgürlük, eşitlik, adalet gibi değerler ancak demokratik bir düzen içinde anlam kazanırlar. Bu bakımdan bahsi geçen değerlerin bireylere küçük yaşlardan itibaren kazandırılması gerekir. Dolayısıyla eğitim ve demokrasi birbirinden bağımsız düşünülemez. Demokrasi ve ona ilişkin kavramlar öğretilirken aynı zamanda öğrencilerin eğitim yaşantılarının içinde bir süreç olarak gerçekleşmesi oldukça önemlidir. Bu noktada okullara, öğretmenlere, öğretim programları ve ders araç gereçlerine roller düşmektedir. Bu unsurlardan birinde aksama olması demokrasiye ilişkin değerlerin öğretilmesine ve demokratik alışkanlıkların kazandırılmasına sekte vuracaktır.

Hak, özgürlük, eşitlik, adalet, dürüstlük, hoşgörü, duyarlılık, sorumluluk gibi demokratik değerlerin kazandırılması bireyleri hayata hazırlamak için olmazsa olmazdır. İşte bu değerler ilk ve ortaokullarda öğrencilere sosyal bilgiler dersi aracılığıyla verilmektedir (MEB, 2024). Birçok disiplinden öğeler içeren sosyal bilgiler dersi geleceğin aktif demokrat yurttaşlarını yetiştirmede vazgeçilmez bir rol oynamaktadır. Sosyal bilgiler dersinde yer alan demokrasiye ilişkin konular; demokratik değerlerin öğretimini, aktif katılımı, hak ve özgürlüklerini bilerek onlara sahip çıkma becerisini bireylere kazandırmaktadır. Özetle sosyal bilgiler dersi demokrat ve sorumluluk sahibi yurttaşlar yetiştirme amacındadır.

Akademik çalışmalar ise böylesine önemli bir görev üstlenmiş olan sosyal bilgiler dersine yön vermektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi ile demokrasi ilişkisine odaklanan lisansüstü tezlerin gerek nicelik gerekse nitelik bakımından çoğalması önem arz etmektedir. Bu çalışmanın alanda tez hazırlayacak olan

araştırmacılara katkı sağlaması umulmaktadır.

Öneriler

- Sosyal bilgiler dersi ile demokrasi arasındaki ilişkiyi inceleyen daha fazla sayıda lisansüstü tez yayımlanmalıdır.
- Alanyazındaki eksikliği gidermek adına görece daha kapsamlı olan doktora tezlerinin sayısı artmalıdır.
- Sosyal bilgiler dersinde demokrasi öğretimine ilişkin olarak daha az çalışılmış olan öğretim programı ve ders kitabı temalarına önem verilmeli, bu konularda çalışma sayısı artırılmalıdır.
- İncelenen tezlerin çoğunluğunda nicel araştırma yöntemleri kullanıldığı görülmüştür. Yapılacak çalışmalarda nitel yöntemler ile nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma yöntemlere ağırlık verilmelidir.
- Böylesine önemli bir konuda tamamlanan tezlerin belli üniversitelerde yığıldığı görülmüştür. Bu açıdan diğer üniversitelerde de sosyal bilgiler ile demokrasi ilişkisini inceleyen tez çalışmalarının teşvik edilmesi önerilmektedir.

Yayın Etiği

Herhangi bir kurum veya kuruluştan etik kurul izni gerektiren bir çalışma değildir.

ORCID

Özdemir Dikicigil  <http://orcid.org/0000-0002-7455-1142>

Kaynakça

- Bickmore, K. (2008). Social justice and the social studies. In L. Levstik & C. Tyson (Eds.), *Handbook of Research in Social Studies Education*. New York: Routledge, 155-171. (PDF) Social justice and the social studies. https://www.researchgate.net/publication/309105506_Social_justice_and_the_social_studies#fullTextFileContent (Erişim tarihi: 27 Şubat 2025)
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Castro, A. J., Knowles, R. T. (2017). Democratic citizenship education: Research across multiple landscapes and contexts. *The Wiley handbook of social studies research*, 287-318. <https://doi.org/10.1002/9781118768747.ch13>
- Çalık, M., Sözbilir, M. (2014). Parameters of content analysis. *Eğitim ve Bilim – Education and Science*, 39(174), 33–38. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2014.3412>
- Ekici, K. (2022). *Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin eğilimlerinin belirlenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Ertürk, S. (1981). *Diktacı tutum ve demokrasi*. Yelken Tepe Yayınları.
- Freedom House. (2022). *Freedom in the World 2022*. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-02/FIW_2022_PDF_Booklet_Digital_Final_Web.pdf (Erişim tarihi: 28 Şubat 2025)
- Hess, D. (2008). Democratic education to reduce the divide. *Social Education*, 72(7), 373–376.
- International IDEA. (2023). *The global state of democracy 2023*. <https://cdn.sanity.io/files/2e5hi812/production/0c4fe84a1378d22287fdcfdf36584c237264bef9.pdf> (Erişim tarihi: 28 Şubat 2025)
- Koutselini, M. (2008). Citizenship education in context: Student teacher perceptions of citizenship in Cyprus. *Intercultural Education*, 19(2), 163-175. <https://dx.doi.org/10.1080/14675980801889690>
- Kuçuradi, İ. (1998). Yirmibirinci yüzyılın eşiğinde demokrasi kavramı ve sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 1–10.
- Kuzgun, Y. (2000). Sınıfta demokrasi. In A. Şimşek (Ed.), *Sınıfta demokrasi*. Eğitim Sen Yayınları.
- Levine, P. (2023). Politics by other means: Civic education in a time of controversy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 705(1), 24-38. <https://doi.org/10.1177/00027162231189037>
- Levinson, M. (2011). Democracy, accountability, and education. *Theory and Research in Education*, 9(2), 125–144. <https://doi.org/10.1177/1477878511409770>
- Lührmann, A., Lindberg, S. I. (2019). A third wave of autocratization is here: what is new about it? *Democratization*, 26(7), 1095–1113. <https://doi.org/10.1080/13510347.2019.1582029>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *2024 Maarif modeli sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. MEB Yayınları.
- National Council for the Social Studies (NCSS). (2010). *National curriculum standards for social studies*. <https://www.socialstudies.org/standards/introduction> (Erişim tarihi: 2 Mart 2025)
- Rogers, J., Kahne, J. (2022). Educating for a Diverse Democracy: The Chilling Role of Political Conflict in Blue, Purple, and Red Communities. *UCLA’s Institute for Democracy, Education, and Access*. <https://idea.gseis.ucla.edu/publications/educating-for-a-diverse-democracy/publications/files/diverse-democracy-report> (Erişim tarihi: 26 Şubat 2025)
- Sounoglou, M., Michalopoulou, A. (2017). Early childhood education curricula: Human rights and citizenship in early childhood education. *Journal of Education and Learning*, 6(2), 53–68. <https://doi.org/10.5539/jel.v6n2p53>
- Suri, H., Clarke, D. (2009). Advancements in research synthesis methods: From a methodologically inclusive perspective. *Review of Educational Research*, 79(1), 395–430. <https://doi.org/10.3102/0034654308326345>
- Şahin, M., Göğebakan-Yıldız, D., Duman, R. (2011). Türkiye’deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 96-121.
- Turan, R. (2023). Türkiye’de sosyal bilgiler öğretmeni yetiştirmenin tarihçesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 1282-1312. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1371874>
- V-Dem Institute. (2025). *Democracy report 2025*. https://www.v-dem.net/documents/60/V-dem-dr_2025_lowres.pdf (Erişim tarihi: 28 Şubat 2025)
- Waldner, D., Lust, E. (2018). Unwelcome change: Coming to terms with democratic backsliding. *Annual Review of Political Science*, 21, 93–113. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050517-114628>
- White, G., Dong, D., Campbell, D. E., Lee, C. D. (2023). Civic Education in a Time of Democratic Crisis. *ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 705(1), 7–15. <https://doi.org/10.1177/00027162231190539>
- Yazıcı, K. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Education and Science*, 36(159), 165-178.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. baskı). Seçkin Yayıncılık.



The Journal of International Social Science Education



ISSN: 2146-6297 (Online) Dergi wepsayfası: <https://www.dergipark.org.tr/en/pub/issej>

A content analysis on theses examining the relationship between social studies course and democracy

Özdemir Dikicigil

To cite this article: Dikicigil, Ö. (2025). A content analysis on theses examining the relationship between social studies course and democracy, *The Journal of International Social Science Education*, 11(1), 88-115. DOI: 10.47615/issej.1675931

To link to this article: <https://doi.org/10.47615/issej.1675931>



© 2025 The Author(s). Reprints and permissions: Authors have permission to share their article after it has been published in ISSEJ/The journal of International Social Science Education, either in print or online as a First Edition

Highlights

The way to reverse the democratic decline that is accelerating globally is through education and educators. Social studies is indispensable for effective democracy education. Social studies is one of the most important courses in which democracy knowledge, democratic attitudes and values are acquired. The social studies course has a great role in teaching concepts such as freedom, justice, equality and human rights, which are indispensable for democracy.

Academic studies give direction to the social studies course, which has undertaken such an important task. As a result of the research, it was seen that the postgraduate theses examining the relationship between social studies course and democracy mostly focused on the effectiveness of teaching methods and techniques and the democratic attitudes and behaviors of teachers and prospective teachers.

In this context, it is important to increase the number and quality of graduate theses on the relationship between social studies course and democracy. It is hoped that this study will contribute to the researchers who will prepare theses in the field.

ISSEJ/The Journal of International Social Science Education is a double peer-reviewed online journal. This article can be used for research, teaching and private studies. Only the authors are responsible for the content of the article. The journal has the copyright of the articles. The publisher cannot be held liable for any loss, transaction, claim or damage arising directly or indirectly in connection with the use of the research material.

All authors are requested to disclose any actual or potential conflict of interest including any financial, personal or other relationships with other people or organizations regarding the submitted work.

A content analysis on theses examining the relationship between social studies course and democracy

Özdemir Dikicigil 

Buca Faculty of Education, Dokuz Eylül University, Izmir, 35380, Türkiye

ABSTRACT

The aim of this research is to examine postgraduate theses that address the relationship between social studies courses and democracy in terms of various criteria. In line with this aim, 38 postgraduate theses related to the topic and available in the Turkish Council of Higher Education National Thesis Center database were analyzed based on their type, year, university, institute, the gender of the author, the title of the advisor, subject area, and research method. In this study, which is based on a qualitative approach, the theses were examined through document analysis, and the data obtained were analyzed using descriptive content analysis. As a result of the examination, it was found that the majority of the theses investigating the relationship between social studies courses and democracy were master's theses; interest in the subject began around 2003 and showed a notable increase especially in 2018–2019; male and female authors were equally interested in the topic; and nearly half of the thesis advisors held the title of assistant professor. It was also determined that the highest number of theses on this topic were written at Marmara University; they were prepared within social sciences and educational sciences institutes; and quantitative methods were predominantly used in the research. The theses examining the relationship between social studies courses and democracy mostly focused on the effectiveness of teaching methods and techniques, as well as the democratic attitudes and behaviors of teachers and prospective teachers. In light of the findings, it is recommended that more studies be conducted that address democracy within the context of social studies. In the light of the results of the study, it is recommended that more studies on democracy in the context of social studies be conducted.

ARTICLE HISTORY

Received 14 April 2025
Accepted 9 May 2025

KEYWORDS

Social studies,
democracy,
postgraduate,
thesis,
education

Type of the paper

Research article,

CONTACT Özdemir Dikicigil  ozdemir.dikicigil@gmail.com

© 202X The Author(s).

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial License <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), which permits non-commercial re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited, and is not altered, transformed, or built upon in any way.

Introduction

Democratic rights and freedoms, achieved through centuries of struggle, are increasingly under threat in many parts of the world. Authoritarian regimes attempt to suppress institutions that uphold and protect fundamental rights, sometimes exploiting legal loopholes or resorting to coercion to consolidate power. According to recent reports by global democracy and freedom indices (Freedom House, 2022; V-Dem Institute, 2025; International IDEA, 2023), democratic values have been in decline since the turn of the millennium. In societies where these values erode, widespread human rights violations are often observed.

Although periodic elections and majority rule are part of democracy, democracy is not a concept that consists of these facts (Kuçuradi, 1998). Independently functioning courts, a free press, a social environment in which all citizens have the freedom of thought, expression and choice, and a political climate in which public opinion and civil society organizations are taken into account are the *sine qua non* of democracy.

On the other hand, it would be insufficient to explain the democratic decline observed worldwide in recent years solely in terms of political regimes or the attitudes of rulers. This negative situation is closely related to the level of democratic consciousness and political participation of individuals, and therefore of society. In this context, the role of education in general and democratic citizenship education in particular is becoming increasingly important.

Academic studies reveal that citizens' commitment to democratic values is shaped by the education they receive (Hess, 2008; Levinson, 2011; Sounoglou & Michalopoulou, 2017). Accordingly, when education processes are not of a quality that emphasizes free thinking and questioning, encourages respect for differences, and teaches political participation and citizenship rights, it becomes difficult for individuals to adopt a culture of democracy.

Democracy and Social Studies Education:

Democracy, often defined as a political regime based on popular sovereignty, extends beyond governance into a way of life (Ertürk, 1981). Democratic societies can only flourish where individuals internalize democratic attitudes and values. Thus, cultivating democratic citizens is inherently tied to educational processes.

Reversing the current global trend of democratic backsliding requires a renewed focus on education and educators. In this context, social studies education plays a pivotal role. Social studies is a key subject in promoting both knowledge of democratic principles and the adoption of democratic values and attitudes. It is instrumental in teaching concepts such as freedom, justice, equality, and human rights pillars of any democratic society. Furthermore, the subject aims to develop the knowledge, skills, and dispositions necessary for students to engage with democratic processes actively.

The concept of active citizenship is essential in societies that uphold democratic norms. The National Council for the Social Studies (NCSS, 2010) defines an active citizen as one who adopts democratic values and strives to embody them in everyday life. Accordingly, the primary goal of social studies education is to raise responsible, active citizens equipped with a democratic identity. This is clearly reflected in Turkey's Social Studies Curriculum, which expects students to "comprehend the historical evolution and current implications of concepts such as human rights, national sovereignty, democracy,

secularism, and the republic, and to organize their lives according to democratic principles" (MEB, 2024). These definitions underscore the centrality of democratic education within social studies.

The social studies curriculum, which embraces an interdisciplinary approach, includes both direct and indirect learning areas related to democracy (MEB, 2024). Because one of the primary goals is to raise democratic citizens, school experiences should reinforce students' awareness of their rights and freedoms.

Democratic education cannot be separated from a democratic learning environment. In its broadest sense, democratic education refers to the experiential learning of democratic norms, values, and attitudes. Only individuals who experience democratic practices during their education can become true believers in human rights and democracy. Therefore, educators and educational institutions can be seen as architects of a democratic society. Achieving this goal requires alignment among curriculum design, teaching methods, learning environments, and instructional materials.

As Kuzgun (2000) points out, democracy cannot be effectively taught solely through theoretical instruction. Students must experience democratic processes in practice. Hence, teachers must model democratic attitudes and behaviors, enabling schools -often considered micro-societies- to nurture citizens who are conscious of their rights and responsibilities and actively participate in democratic life.

In light of increasing threats to democracy worldwide, education emerges as a key instrument for safeguarding democratic values. Social studies education, by fostering democratic knowledge, skills, and attitudes, is uniquely positioned to cultivate active, responsible citizens. Ensuring democratic learning environments and empowering teachers with democratic competencies are critical steps toward sustaining democratic societies in the face of growing authoritarianism.

Purpose

Since the emergence of the social studies course in Turkey, the understanding of national education has changed frequently along with the political and social structure that has undergone significant fractures, and therefore, comprehensive changes have been experienced in the course. In addition, the effort to keep up with the conditions brought by the age causes the expectations from this course to differentiate. On the other hand, the history of social studies education and social studies teacher training is quite recent.

The academic study of social studies education and teacher training is still relatively recent in Turkey. As a result, the academic output in this field, including research on its relationship with democracy, remains limited. Nevertheless, academic studies, particularly graduate theses, provide valuable insights into the development of the field. Graduate-level research, especially those housed in the Turkish Council of Higher Education National Thesis Center database, reflects long-term academic efforts shaped by institutional processes and scholarly guidance.

In an era of democratic decline globally, the role of education -and specifically social studies- in fostering democratic values is more vital than ever. Understanding how democracy is addressed in academic work on social studies education can help inform future educational policies and practices.

This study aims to analyze graduate theses focusing on the relationship between social studies education and democracy in Turkey. The primary research question is: How are

theses on this topic distributed across various criteria? These criteria include thesis type, publication year, university, institute, author gender, advisor title, subject area, and research method.

Method

This research aims to examine graduate theses written on the relationship between the social studies course and democracy in Turkey, analyzing their distribution across various criteria. The study adopts a qualitative research design and utilizes the document analysis technique. Document analysis is defined as the systematic review of materials that contain information about the phenomenon being investigated (Yıldırım & Şimşek, 2016). This technique enables researchers to interpret and derive meaning from existing documents, offering a broader understanding of the subject (Bowen, 2009).

For data analysis, the study employs descriptive content analysis, which involves reviewing research in a specific field to identify prevailing trends and summarize findings from a descriptive standpoint (Çalık & Sözbilir, 2014; Suri & Clarke, 2009).

In the first stage of the study, a keyword-based search was conducted on the Turkish Council of Higher Education National Thesis Center's online database using terms such as "sosyal bilgiler" (social studies), "sosyal bilgiler eğitimi" (social studies education), "sosyal bilgiler dersi" (social studies course), "demokrasi" (democracy), "demokrasi eğitimi" (democracy education), and "demokratik" (democratic). As a result, 38 graduate theses related to the topic were identified, of which 36 were master's theses and 2 were doctoral dissertations.

These theses were then categorized using a classification form developed by the researchers. The criteria used for classification included: type of thesis, year of publication, university, institute, subject area, research method, gender of the author, and academic title of the advisor. The findings were presented and interpreted using visual aids such as graphs and tables to offer a clearer understanding of the distribution and characteristics of the theses.

Findings

A total of 38 graduate theses focusing on the relationship between social studies education and democracy were identified in the National Thesis Center of the Council of Higher Education in Turkey. Among these, 36 were master's theses and only 2 were doctoral dissertations. This suggests that the topic has been predominantly explored at the master's level, with doctoral research remaining limited.

The earliest thesis on the subject was written in 2003. A consistent number of theses followed in subsequent years, with a notable increase observed in 2018 and 2019. The year 2018 saw the highest number of theses (15.79%), possibly due to updates in the undergraduate social studies curriculum. This indicates that curriculum reforms may positively influence academic interest in democratic education.

When analyzing university distribution, Marmara University emerged as the leading institution, producing the highest number of theses (10.53%) and one of the two doctoral dissertations. It was followed by several universities contributing three theses each. This shows that interest in the topic is spread across various higher education institutions, though some universities are more prominent contributors.

The institutional affiliation of the theses revealed that 55% were submitted to Social Sciences Institutes, 40% to Educational Sciences Institutes, and 5% to Graduate Education Institutes. This distribution indicates that although the field is primarily associated with educational faculties, many related programs function under different institutional structures.

The gender distribution of thesis authors was equal, with male and female researchers each contributing 50%. This balance suggests that democracy-related issues in social studies education are of equal interest to researchers regardless of gender, especially in recent years where gender parity has become more evident.

Advisor titles showed that nearly half (47.37%) of the theses were supervised by assistant professors, followed by full professors (31.58%) and associate professors (18.42%). Interestingly, both doctoral theses were supervised by full professors, suggesting that higher academic titles are more involved in doctoral-level research on the subject.

Thematically, the theses were categorized into five main areas. The most frequently studied theme (28.95%) involved examining the effectiveness of teaching methods and techniques in promoting democratic values. Other notable themes included teachers' views (23.68%), curriculum and textbook analysis (15.79%), and pre-service teacher perspectives (15.79%). This highlights a strong focus on classroom practices and teacher perceptions in the context of democratic education.

In terms of methodology, 50% of the theses used quantitative methods, 36.84% used qualitative methods, and 13.16% employed mixed methods. This methodological diversity reflects a comprehensive approach to understanding democracy in social studies education from multiple research perspectives.

Conclusion

This study aimed to examine the relationship between social studies education and democracy through the analysis of 38 graduate theses in Turkey. The results reveal significant trends and offer insights into the progression of this area of research. The study's findings contribute to understanding the current landscape of social studies education in relation to democracy, and highlight key areas for further exploration.

The research found that the number of theses related to social studies and democracy has gradually increased since 2000, following the restructuring of education faculties in Turkey. Despite this growth, doctoral dissertations on this topic are still limited, with only two identified in the years 2015 and 2023. This suggests that while the interest in this field has expanded, doctoral research remains relatively scarce compared to master's theses. This is likely due to the larger number of master's programs available in Turkish universities compared to doctoral programs.

Another key finding is that Marmara University and Gazi University have contributed significantly to this area of research, with multiple theses produced at these institutions. The research also shows a balanced gender representation among the authors of these theses, indicating that both male and female researchers are equally interested in studying the relationship between social studies education and democracy. This balance is a positive indicator of inclusivity within the academic community.

The distribution of theses by institution and academic department further emphasizes the interdisciplinary nature of this research area. Most theses were conducted within Social Sciences Institutes and Education Sciences Institutes, reflecting the diverse academic backgrounds of the researchers involved. These findings suggest that social studies and democracy education are areas of interest for a wide range of academic disciplines and approaches.

In terms of research methodology, the study found that the majority of theses utilized quantitative research methods, focusing on the relationships between criteria and providing generalizable findings. However, qualitative research methods were also widely used, allowing for more in-depth exploration of the topic. This diversity in research methods highlights the complexity of studying the relationship between social studies education and democracy, and suggests that both quantitative and qualitative approaches are valuable for gaining a comprehensive understanding of the subject.

The thematic analysis of the theses revealed that the majority focused on the effectiveness of teaching methods and techniques for democracy education. Other prominent themes included exploring the democratic views, attitudes, and behaviors of social studies teachers and teacher candidates. These findings suggest that there is a strong academic interest in how democratic values can be effectively taught within social studies education, and how teachers and students engage with these values in practice.

In conclusion, this study underscores the ongoing need for research in the relationship between social studies education and democracy. The findings provide valuable insights into current research trends and highlight important areas for future investigation. It is hoped that this study will inspire further research that can address gaps in the literature and contribute to the development of more innovative and effective practices in social studies education, ultimately fostering the growth of democratic values in future generations.

Publication Ethics

It is not a study that requires ethical committee approval from any institution or organization.

ORCID

Özdemir Dikicigil  <http://orcid.org/0000-0002-7455-1142>

References

- Bickmore, K. (2008). Social justice and the social studies. In L. Levstik & C. Tyson (Eds.), *Handbook of Research in Social Studies Education*. Routledge, 155-171. (PDF) Social justice and the social studies. https://www.researchgate.net/publication/309105506_Social_justice_and_the_social_studies#fullTextFileContent (Retrieved on February 27, 2025)
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Castro, A. J., Knowles, R. T. (2017). Democratic citizenship education: Research across multiple landscapes and contexts. *The Wiley handbook of social studies research*, 287-318. <https://doi.org/10.1002/9781118768747.ch13>
- Çalık, M., Sözbilir, M. (2014). Parameters of content analysis. *Eğitim ve Bilim – Education and Science*, 39(174), 33–38. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2014.3412>
- Ekici, K. (2022). *Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin eğilimlerinin belirlenmesi* [Unpublished doctoral dissertation]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Ertürk, S. (1981). *Diktacı tutum ve demokrasi*. Yelkenstepe Yayınları.
- Freedom House. (2022). *Freedom in the World 2022*. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-02/FIW_2022_PDF_Booklet_Digital_Final_Web.pdf (Retrieved on February 28, 2025)
- Hess, D. (2008). Democratic education to reduce the divide. *Social Education*, 72(7), 373–376.
- International IDEA. (2023). *The global state of democracy 2023*. <https://cdn.sanity.io/files/2e5hi812/production/0c4fe84a1378d22287fdcfdf36584c237264bef9.pdf> (Retrieved on February 28, 2025)
- Koutselini, M. (2008). Citizenship education in context: Student teacher perceptions of citizenship in Cyprus. *Intercultural Education*, 19(2), 163-175. <https://dx.doi.org/10.1080/14675980801889690>
- Kuçuradi, İ. (1998). Yirmibirinci yüzyılın eşiğinde demokrasi kavramı ve sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 1–10.
- Kuzgun, Y. (2000). Sınıfta demokrasi. In A. Şimşek (Ed.), *Sınıfta demokrasi*. Eğitim Sen Yayınları.
- Levine, P. (2023). Politics by other means: Civic education in a time of controversy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 705(1), 24-38. <https://doi.org/10.1177/00027162231189037>
- Levinson, M. (2011). Democracy, accountability, and education. *Theory and Research in Education*, 9(2), 125–144. <https://doi.org/10.1177/1477878511409770>
- Lührmann, A., Lindberg, S. I. (2019). A third wave of autocratization is here: what is new about it? *Democratization*, 26(7), 1095–1113. <https://doi.org/10.1080/13510347.2019.1582029>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). 2024 *Maarif modeli sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. MEB Yayınları.
- National Council for the Social Studies (NCSS). (2010). *National curriculum standards for social studies*. <https://www.socialstudies.org/standards/introduction> (Retrieved on March 2, 2025)
- Rogers, J., Kahne, J. (2022). Educating for a Diverse Democracy: The Chilling Role of Political

- Conflict in Blue, Purple, and Red Communities. *UCLA's Institute for Democracy, Education, and Access*. <https://idea.gseis.ucla.edu/publications/educating-for-a-diverse-democracy/publications/files/diverse-democracy-report> (Retrieved on February 26, 2025)
- Sounoglou, M., Michalopoulou, A. (2017). Early childhood education curricula: Human rights and citizenship in early childhood education. *Journal of Education and Learning*, 6(2), 53–68. <https://doi.org/10.5539/jel.v6n2p53>
- Suri, H., Clarke, D. (2009). Advancements in research synthesis methods: From a methodologically inclusive perspective. *Review of Educational Research*, 79(1), 395–430. <https://doi.org/10.3102/0034654308326345>
- Şahin, M., Göğebakan-Yıldız, D., Duman, R. (2011). Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 96-121.
- Turan, R. (2023). Türkiye'de sosyal bilgiler öğretmeni yetiştirmenin tarihçesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 1282-1312. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1371874>
- V-Dem Institute. (2025). *Democracy report 2025*. https://www.v-dem.net/documents/60/V-dem-dr_2025_lowres.pdf (Retrieved on February 28, 2025)
- Waldner, D., Lust, E. (2018). Unwelcome change: Coming to terms with democratic backsliding. *Annual Review of Political Science*, 21, 93–113. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050517-114628>
- White, G., Dong, D., Campbell, D. E., Lee, C. D. (2023). Civic Education in a Time of Democratic Crisis. *ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 705(1), 7–15. <https://doi.org/10.1177/00027162231190539>
- Yazıcı, K. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Education and Science*, 36(159), 165-178.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. baskı). Seçkin Yayıncılık.